

تحلیل پایداری محله های کلان شهر تهران با تاکید بر عملکرد شورایاری ها

زهرا کاشانی پور
نسtron سلطانی
الهه روشنایی
پاییز 1393

پایداری محله‌های مسکونی به پایداری اجتماعی، اقتصادی، زیستمحیطی و مدیریتی بستگی دارد. فرایند توسعه پایدار دربرگیرنده کیفیت اقتصادی، اجتماعی و سرمایه‌محیطی است که اعضای اجتماع‌های محلی را به تولید و بازساخت زندگی هدفمند برای تحقق ابعاد پایداری هدایت می‌کند. مؤلفه‌هایی همچون اعتماد، صداقت، روحیه همکاری، تمایل حضور در عرصه‌های مدنی، وجودان کاری، انضباط و تلاش برای توسعه از منظر پایداری شهری می‌تواند در محله تبلور فضایی یابد. محله‌های شهری به مثابه کوچک‌ترین واحد سازمان فضایی شهر، در پایداری شهری نقشی اساسی ایفا می‌کنند. در پژوهش حاضر با تأکید بر معرفه‌های توسعه پایدار، به ارزیابی سطوح پایدار در محله‌های شهری اوین، درکه و ولنجک در منطقه یک شهرداری تهران پرداخته شده است، تا با مقایسه تطبیقی، عوامل مؤثر بر پایداری یا ناپایداری شناسایی شوند و نقش شوراییاری‌ها در بهبود روند پایداری ارزیابی گردد. برای دستیابی به این هدف، اطلاعات حاصل از مطالعات اسنادی و میدانی با استفاده از روش سلسه‌مراتبی AHP و روش‌های آمار استنباطی (تحلیل F و LSD) مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که محله درکه با وزن ۰/۲۵۲۸ در رتبه سوم قرار می‌گیرد. مقایسه عوامل مؤثر در پایداری محله‌ها نشان می‌دهد که محله‌های درکه و اوین به ترتیب از نظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و ولنجک از نظر^{۱۱} در سطح بالاتر پایداری قرار دارند. همچنین با توجه به تفاوت عملکردی شوراییاری‌ها، محله اوین با شناخت بیشتر مردم و به دلیل ارتباط تنگاتنگ هم محله‌ای‌ها با یکدیگر، فعالیت بیشتری داشته و در جهت تحقق اهداف سند توسعه محله‌ای گام‌های مؤثرتری برداشته است. به طوری که ۸۰ درصد ساکنان اوین و ۷۵ درصد از ساکنان درکه عملکرد شوراییاری‌ها محله‌شان را کاملاً تأثیرگذار ارزیابی کرده‌اند.

❖ وظایف شورا یاری ها در پایداری محله ها

- ارائه طرح و پیشنهاد با هدف بهبود زیست محیطی؛
- ارائه طرح و پیشنهاد با هدف بهینه سازی حمل و نقل؛
- ارائه طرح و پیشنهاد در جهت ایجاد نشانه ها و یادمان های شهری؛
- ارائه طرح و پیشنهاد در جهت فراهم کردن امکانات گذران اوقات فراغت برای ساکنان؛
- همکاری با شورای اسلامی به منظور برقراری آرامش و امنیت شهری؛
- همکاری با شورای اسلامی شهر برای آگاه سازی همگانی؛
- ارائه طرح های خودگردانی و بهینه سازی فضای زیست شهری؛
- همکاری با شورای اسلامی شهر برای توسعه مؤسسات عام المنفعه؛
- شناخت کمبودها و نیازها و نارسایی ها و انتقال آن به نهادهای ذی ربط؛
- تلاش در جهت اداره تأسیسات عمومی از طریق کار داوطلبانه؛
- همکاری با اداره راهنمایی و رانندگی در امر ساماندهی ترافیک شهری؛ و
- مشارکت در برگزاری انتخابات مجلس، ریاست جمهوری و خبرگان (روابط عمومی شهرداری منطقه یک تهران،

روش تحقیق

با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش، کتابخانه‌ای و میدانی براساس مطالعهٔ تطبیقی مقایسه‌ای است. بنابراین، برمبنای شاخص‌های مورد بررسی، پرسش‌نامه‌ای تهیه شد و معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها در ساختار سلسله‌مراتبی (AHP) تعریف گردید. با تعیین وزن و مقایسهٔ دودویی معیارها، زیرمعیارها و گزینه‌ها وزن نهایی به‌دست آمد. با توجه به وزن‌های به‌دست آمده، سطح پایداری معیارها و زیرمعیارها در هر محله مورد سنجش قرار گرفت و با استفاده از آزمون آنالیز واریانس و روش‌های آمار استنباطی (LSD, F) معیارهایی که بیانگر تفاوت معنی‌داری بین محله‌ها بودند، مورد تحلیل قرار گرفتند. در پایان، عملکرد شورایاری‌ها در کاهش سطح ناپایداری ارزیابی گردید.

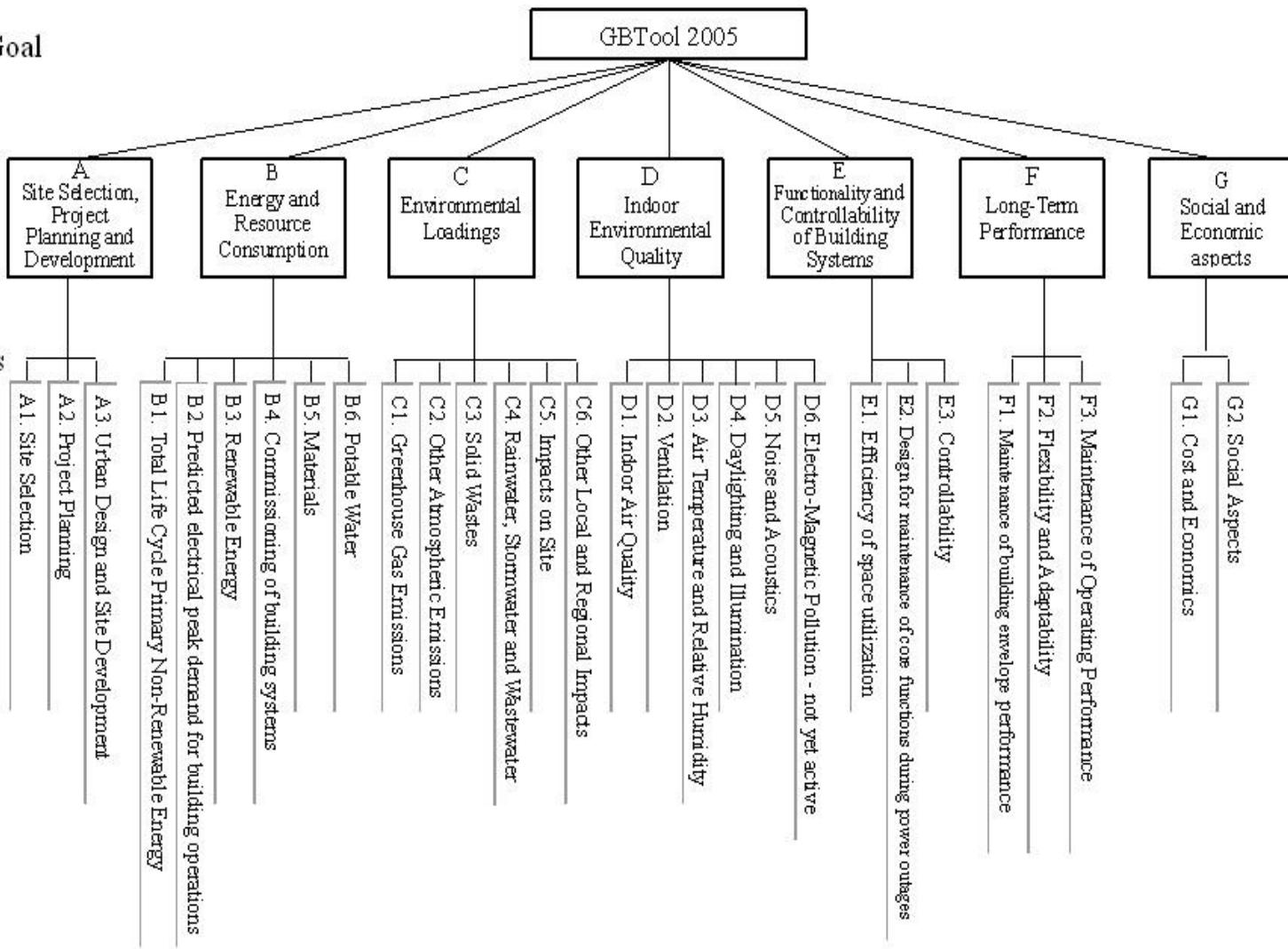
جامعهٔ آماری، کل خانوارهای محله‌های اوین، ولنجک و درکه از ناحیه ۲، منطقهٔ یک شهرداری تهران است. با توجه به تعداد خانوارهای جامعهٔ آماری (۳۸۷۵ خانوار) و روش نمونه‌گیری تعیین حجم نمونه به روش نسبت آماری، تعداد ۱۵۵ خانوار نمونه در سطح محله‌ها به عنوان نمونهٔ آماری انتخاب گردیدند و در چارچوب پرسش‌نامه‌های تنظیم شده در هر یک از محله‌ها بر اساس نسبت و سهم جمعیتی آنها اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شد. در مجموع ۶۲ پرسش‌نامه برای ولنجک، ۵۱ پرسش‌نامه برای اوین و ۴۲ پرسش‌نامه برای درکه تنظیم و تکمیل گردید.

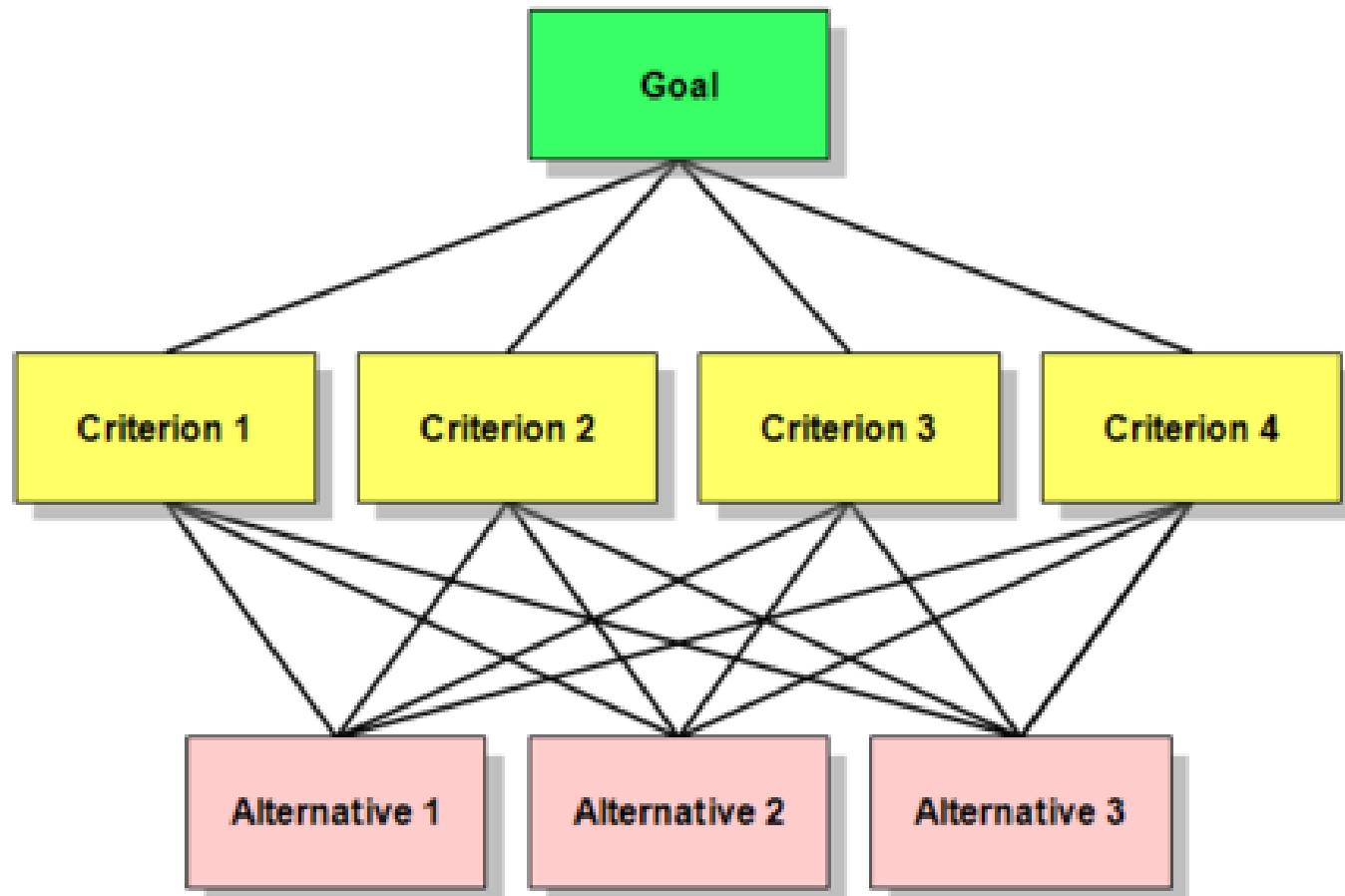
AHP مدل

Level 1: Goal

Leve2:
Issues

Leve3:
Categories

بحث و یافته‌ها

با استفاده از روش سلسله‌مراتبی، علاوه بر رتبه‌بندی، سطح پایداری محله‌ها مشخص گردید که محله درکه با وزن ۰/۲۵۲۸۴۹۶۱۲ از نظر سطح پایداری در رتبه اول، و محله اوین با وزن ۰/۲۰۱۷۷۵۳۲۹ در رتبه دوم، و محله ولنجک با وزن ۰/۱۲۲۳۵۴۸۵۳ در رتبه سوم قرار می‌گیرد. مقایسه محله‌ها از ابعاد مختلف پایداری، نشان می‌دهد که محله‌های درکه و اوین به ترتیب از نظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و ولنجک از نظر کالبدی در سطح بالاتر پایداری قرار دارند. همچنین با توجه به تفاوت عملکردی شورایاری‌ها، محله اوین با شناخت بیشتر مردم و در ارتباط تنگاتنگ با هم محله‌ای‌ها فعالیت بیشتری داشته و در جهت تحقق اهداف سند توسعه محله‌ای گام‌های مؤثرتری برداشته است.

جدول ۱. ابعاد پایداری در توسعه پایدار

فرهنگی	اجتماعی	اقتصادی	اکولوژیکی	بعد
<ul style="list-style-type: none"> - مناسبات انسان با طبیعت - نگرشا و باورها درخصوص ارتباط با حفظ محیط زیست - پاسداری از ارزشها و... 	<ul style="list-style-type: none"> - آموزش - امنیت - مشارکت - برابری فرصت‌ها - توانمندسازی - توسعه نهادی 	<ul style="list-style-type: none"> - اشتغال رسمی - رشد - عدالت - کارایی - ثبات 	<ul style="list-style-type: none"> - محیط زیست سالم برای انسان‌ها - استفاده منطقی از منابع طبیعی تجدیدپذیر - محافظت از منابع طبیعی تجدیدپذیر - یکپارچگی اکوسیستم؛ ظرفیت تحمل، تنوع زیستی و... - کاهش حجم ضایعات، آلودگی‌ها و بازیافت آنها و... 	<p>مشخصه</p>

منبع: کاظمی محمدی، ۱۳۷۸، ۳۶-۳۹

بنیادهای شهر پایدار^۱

تأکید بر پایداری شهری دارای اهمیت فراوانی است، زیرا مشکلات زیستمحیطی و ناهمجواری‌های اجتماعی و اقتصادی در شهرها در یهته وسیع تری گسترده شده است (Clark, 2002, 200). از این رو توجه به بنیادهای پایداری شهر بر مبنای اصول پایداری به شرح زیر، ضروری می‌نماید (صرفانی، ۱۳۸۰، ۲۶-۱۳):

- (۱) اقتصاد شهری پایدار: دستیابی شهروندان به فرصت‌های اشتغال، کسبوکار کافی و خلق فرصت‌های همکام با افزایش تقاضا بهمنظور حفظ تعادل اقتصادی.
- (۲) جامعه شهری پایدار: بقای نسلی با تأکید بر ابعاد بوم‌شناختی، اقتصادی و اجتماعی بهمنظور تقویت نهادهای مدنی و پذیرش مستلزمات‌های اجتماعی.
- (۳) سکوتگاه شهری پایدار: تضمین دستیابی شهروندان به سریناهی امن و سالم، از منظور دسترسی به فضای مناسب که از استحکام بتا، تاسیسات بهداشتی، روشانی و حرارت کافی بهره گیرد و در حد استطاعت ساکنان نیز باشد.
- (۴) محیط زیست شهری پایدار: کاهش مصرف متابع و انرژی، کنترل آلودگی‌ها و کاهش حجم خسارات و بازیافت آن براساس فناوری‌های جدید.
- (۵) دسترسی شهری پایدار: جایه‌جایی و تحرک مردم، کالا، سرمایه و اطلاعات براساس شیوه‌های دسترسی و جایه‌جایی سازگار با محیط زیست، امن، کارا و با رعایت توان اقتصادی شهروندان.
- (۶) زندگی شهری پایدار: تلفیق ابعاد اقتصادی - اجتماعی، سکوتگاهی، حمل و نقل و زیستمحیطی، بهمنظور ایجاد پیوند و همبستگی میان انسان و محیط طبیعی در جهت دستیابی به شهر پایدار.
- (۷) مردم‌سالاری شهری پایدار: ایجاد ساختار نهادی برای حکمرانی‌یی خوب شهری^۲ برآمده از اراده سیاسی شهروندان و بر مبنای فعالیت و اقدامات گروههای سیاسی و اجتماعی در راستای پایداری، سیاست‌گذاری، هدایت و نظارت عملکردی.

جدول ۲. دسته‌بندی معیارها، تیره‌معیارها، گزینه‌ها و وضعیت محله‌ها

ردیف	تیره معیار	ایون												درکه												ولنجک	
		کل	آزاد	نیازمند	کاملاً نیازمند	کاملاً آزاد	نیازمند	آزاد	کل	آزاد	نیازمند	کاملاً نیازمند	کاملاً آزاد	نیازمند	آزاد	کل	آزاد	نیازمند	کاملاً نیازمند	کاملاً آزاد	نیازمند	آزاد					
۱	همکاری مردم در اداره محله (امتارکت)	*						*																		آزاد	
	میزان تحسیلات سرپرست خانوار	*	*					*																			
	بند خانوار	*		*																							
	توافق خانوار در واحد مسکونی	*		*				*																			
	میزان استفاده به نهاد شورا اماراتی	*			*				*																		
	میزان آرایش با حسابگران	*			*				*																		
	شرکت در جلسات شورا ایاری	*				*			*																		
	میزان آگاهی از طرح‌های کهربایی انجام شده	*				*			*																		
	میزان آگاهی از سند پیشنهادیار محله	*				*			*																		
	شنل سرپرست خانوار	*				*			*																		
۲	میزان درآمد مادیانه	*			*			*																		آزاد	
	میزان تکفل در محله	*			*			*																			
	هزینه نیازهای پایه	*			*			*																			
	هزینه مسکن	*				*			*																		
	نحوه مالکیت در محله	*				*			*																		
	دسترسی به سواره	*					*																				
	دسترسی به حمل و نقل عمومی	*					*																				
	دسترسی به بازارک محله	*					*																				
	دسترسی به امکانات درمانی	*					*																				
	نحوه دفعه غالسالاب	*					*																				
۳	افتیت در مسیرهای اصلی	*					*																			آزاد	
	افتیت در مسیرهای فرعی	*					*																				
	افتیت در بستانهای و پارکها	*					*																				
	افتیت در مراکز عمومی (مراکز خرید و ...)	*					*																				
	روضایت از جمع‌آوری زباله	*					*																				
۴	روضایت از حلقه ایجادی سطوح	*					*																			آزاد	
	روضایت از روشنایی معاشر	*					*																				
	روضایت از آسفالت معاشر	*					*																				
	روضایت از تنافلت محله	*					*																				
	روضایت از زیباسازی محله	*					*																				
	ارزیابی عملکرد شورا ایاری	*					*																				

جدول ۳. مقایسه دودویی بین معیارها

$CR=+/-8$	معیارها	اجتماعی	اقتصادی	دسترسی به خدمات	امنیت
وزن					
+/۶۵۱۷	اجتماعی				
+/۲۱۶۲	اقتصادی	۱/۵			
+/۰۹۰۵	دسترسی به خدمات	۱/۷	۱/۳		
+/۰۴۱۶	امنیت	۱/۹	۱/۷	۱/۳	

جدول ۴. مقایسه دودویی زیرمعیارهای اجتماعی

$CR=+/-6$	زیرمعیارهای اجتماعی	میزان مشارکت	میزان آگاهی از سند چشم انداز	میزان تحصیلات	تراکم خانوار در واحد مسکونی
وزن					
+/۶۵۷۴	میزان مشارکت				
+/۲۰۲۷	آگاهی از سند چشم انداز	۱/۵			
+/۰۹۴۲	میزان تحصیلات	۱/۷	۱/۳		
+/۰۴۵۷	تراکم خانوار در واحد مسکونی	۱/۹	۱/۵	۱/۳	

جدول ۵. مقایسه دودویی زیرمعیارهای اقتصادی

$CR=+/-4$	زیرمعیارهای اقتصادی	نحوه مالکیت مسکن	شغل	میزان درآمد	هزینه نیازهای پایه
وزن					
+/۵۶۵۰	نحوه مالکیت مسکن				
+/۲۶۲۲	شغل	۱/۳			
+/۱۱۷۵	میزان درآمد	۱/۵	۱/۳		
+/۰۵۵۳	هزینه نیازهای پایه	۱/۷	۱/۵	۱/۳	

جدول ۶. مقایسه دودویی زیرمعیارهای دسترسی به خدمات

وزن CR=+/+۲	زیرمعیارهای دسترسی به خدمات	دسترسی به سواره	نحوه دفع فاضلاب	دسترسی به خدمات درمانی	دسترسی به پارک محله
۰/۴۸۷۳	دسترسی به سواره				
۰/۳۱۶۵	نحوه دفع فاضلاب	۱/۲			
۰/۱۳۱۰	دسترسی به خدمات درمانی	۱/۳	۱/۳		
۰/۰۶۶۲	دسترسی به پارک محله	۱/۷	۱/۵	۱/۲	

جدول ۷. مقایسه دودویی زیرمعیارهای امنیت

وزن CR=+/+۱	زیرمعیارهای امنیت	امنیت مسیرهای اصلی	امنیت مسیرهای فرعی	امنیت در مراکز عمومی	امنیت پارک‌ها و بوستان‌ها
۰/۵۸۱۷	امنیت مسیرهای اصلی				
۰/۲۳۱۴	امنیت مسیرهای فرعی	۱/۳			
۰/۱۲۰۵	امنیت در مراکز عمومی	۱/۵	۱/۲		
۰/۰۶۶۴	امنیت پارک‌ها و بوستان‌ها	۱/۷	۱/۴	۱/۲	

جدول ۱۱. مهمترین مشکلات محله‌ها از نظر ساکنان

درصد محله‌ها			نوع مشکل
درگاه	ولنجک	اوین	
۳/۳	-	۵۳	فاضلاب
۳۶/۷	-	۲۳/۵	ترافیک
-	۲۱/۴	۵/۹	قیود امکانات ورزشی
۱۰	۲۸/۶	-	نامناسب بودن معابر
۳/۳	۲۸/۶	-	حمل و نقل در زمستان
۱۶/۷	-	-	کمبود آب آشامیدنی
۱۶/۷	-	-	نقش تفرجگاهی محله
۱۰	-	-	نبود ناتوایی
۳/۳	۷/۴	۰/۶	مشکل دسترسی به مراکز خرید
-	۱۴	۱۷	مشکلی نداریم

جدول ۱۲. مهم‌ترین مشکل محله‌ها از نظر شورای‌یاری‌ها

اوین	ولنجک	درگه
فقدان سامانه فاضلاب	ترافیک ناشی از منظومه خرد	عدم ساماندهی رودخانه درگه و حریم آن
حجم زیاد ترافیک عبوری	ساخت‌وساز بالای ۱۸۰۰ متر	کمبود آب قابل شرب
کمبود پارک و مرکز خرید عمومی	کمبود نانوایی	ناهنجری‌های فرهنگی در روزهای پایانی هفته
فقدان فضای ورزشی، فرهنگی و مرکز محله	عدم ساماندهی ترافیکی بولوار دانشجو (تبود پارکینگ)	فقدان سامانه فاضلاب و سرریز فاضلاب به رودخانه
فرسودگی شبکه انتقال نیرو	نبود فضای ورزشی دولتی - عمومی	Traffیک در خیابانهای اصلی و دوری از مراکز خرید عمومی
عدم وضوح سیاست ساخت‌وساز از طرف شهرداری در محله، با توجه به اعلام محله اوین و در که به عنوان دهکده سبز	نبود انسجام در شورای‌یاری به علت چدید بودن محله و اسکان مهاجران	قرار گرفتن محله در دو منطقه شهرداری (نداشتن مدیریت واحد شهری)
پافت خودرو و ناسازگار در شمال غربی محله	فقدان پل عابر پیاده در مسیر بولوار دانشجو	پافت خودرو و ناسازگار بخش شمالی محله

جدول ۱۳. اولویت‌بندی هزینه سالانه محله‌ها به وسیله سوراپاری‌ها

اولویت‌بندی بین ۱ تا ۹*			بخش‌های مختلف
درکه	ولنجک	اوین	
۱	۱	۱	کالبدی (آسفالت معابر، بازگشایی معابر، هدایت آب‌های سطحی و ...)
۴	۵	۴	اجتماعی (مشارکت مردمی، برگزاری جلسات، ایجاد مکان‌های عمومی و ...)
۲	۶	۵	زیست‌محیطی (آلودگی هوای مبارزه با موجودات موذی، هدایت فاضلاب و ...)
۶	۳	۸	حمل و نقل (حمل و نقل عمومی و ...)
۷	۷	۶	اقتصادی (تقویت و تنویر اقتصادی، ایجاد مراکز خرید و ...)
۳	۲	۲	خدمات شهری (جمع‌آوری زباله، روشنایی و ...)
۵	۴	۷	هزینه‌های مربوط به توسازی و بهسازی محله
۸	۸	۳	هزینه‌های مربوط به خدمات درمانی و بهداشتی

* ۱ بیشترین و ۹ کمترین هزینه را شامل می‌شود.

نتیجه‌گیری

تشکیل و تقویت جامعه مدنی در گرو اعتلای نقش «اجتماع محلی» است؛ که با تشکیل انجمن‌ها، شوراهای انتخابی و تشكیل های مردمی محقق می‌شود. جامعه مدنی می‌تواند پیوندی درونی با عرصه عمومی و شهروندی و حکومت محلی برقرار سازد و بنابر نظر گیدنر، به تجدید حیات اجتماعی و حفاظتی از حوزه عمومی محلی بپردازد (گیدنر، ۱۳۷۸، ۹۰-۸۹). شورا بستری مناسب برای ایجاد پیوند و افزایش مشارکت و مداخله مردم در سرنوشت خود قلمداد می‌شود. از آنجا که شوراهای انتخابی افقی با مردم دارند، می‌توانند در برنامه‌های توسعه شهری در سطح محلی و ملی نقش آفرین باشند.

با توجه به پژوهش انجام شده در پاسخ به سوالات اصلی تحقیق (اول و دوم)، محله‌های شهری اوین، درکه و ولنجک از نظر سطوح پایداری ارزیابی شدند، و به ترتیب محله درکه با وزن ۱۲۴۹۶۱۲/۰، محله اوین با وزن ۲۵۲۸۴۹۶۱۲/۰، محله ولنجک با وزن ۱۲۲۳۵۴۸۵۳/۰ در رتبه اول تا سوم قرار گرفتند. از نظر ابعاد پایداری محله‌ها، درکه و اوین از نظر اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی و محله ولنجک از نظر کالبدی در سطح بالاتر پایداری قرار داشتند. همچنین با توجه به تفاوت عملکردی شورایی‌ها، محله اوین با شناخت بیشتر مردم و در ارتباط تنگاتنگ با هم محله‌ای‌ها فعالیت بیشتری داشته و در جهت تحقق اهداف سند توسعه محله‌ای گام‌های مؤثرتری برداشته است، به طوری که ۸۰ درصد ساکنان اوین و ۷۵ درصد از ساکنان درکه، عملکرد شورایی محله‌های شان را کاملاً تأثیرگذار ارزیابی کرده‌اند. درنتیجه، اعتلای نقش شوراهای بهمنظور بهسازی زندگی اجتماعی مردم در تمام عرصه‌های مدیریتی اعم از قانونی و اجرایی ضروری و الزامی می‌نماید.